

The Feminine Utopia and the Traditional Woman: A Sociological Analysis of the Novels *My Share* (Parinoush Saniee) and *A Lonely Girl* (Edna O’Brien)

Fatemeh Karimi*
Ghahreman Shiri**

Abstract

This study investigates the formation of the female utopian worldview among traditional women living within patriarchal cultural systems. Drawing on Anthony Giddens’s structuration theory and Paulo Freire’s concept of critical consciousness, the research analyzes how women in restrictive social settings negotiate, resist, and gradually transcend dominant structures. The novels *My Share* (Parinoush Saniee) and *The Lonely Girl* (Edna O’Brien) are examined as representative texts in which women confront traditional norms, religious frameworks, gendered power hierarchies, and moral constraints. The analysis demonstrates that the female utopia for traditional women is not a predefined political project but a gradual, emergent process in which the individual reconstructs her identity, agency, and autonomy. Through the protagonists Masoumeh and Kathleen, the novels highlight parallel struggles in two culturally distinct societies—Iran and Catholic Ireland—showing how women move from imposed passivity to self-awareness and self-determination.

Keywords: Feminist Utopia, Feminist Sociology, Structuration, Critical Consciousness, Parinoush Saniee, Edna O’Brien.

* PhD Candidate in Persian Language and Literature, Bu-Ali Sina University, karimimarjan4@gmail.com

** Professor of Persian Language and Literature, Bu-Ali Sina University (Corresponding Author),
gh.shiri@basu.ac.ir

Date received: 01/03/2025, Date of acceptance: 15/11/2025

Introduction

Traditional women in patriarchal societies are often conceptualized as passive subjects confined to pre-established structures of obedience, family authority, and religious morality. However, contemporary sociological approaches—especially those centered on agency and resistance—have expanded the theoretical landscape. Giddens’s structuration theory challenges deterministic views by arguing that individuals, even within highly restrictive systems, reproduce or transform social structures through their actions. Freire’s framework adds another dimension: individuals must undergo a process of *conscientização* (critical consciousness) before they can meaningfully challenge oppression.

This study argues that the “female utopia” for traditional women emerges through precisely this dual process: navigating structural constraints (Giddens) while developing critical awareness (Freire). By analyzing two culturally distant yet thematically parallel narratives, the research explores how women redefine their utopian aspirations when their autonomy, emotional lives, and social opportunities are controlled by patriarchal orders.

Materials and Methods

The research employs a qualitative, descriptive–analytical method based on close textual reading and sociological interpretation. Two novels were selected as primary data sources due to their explicit representation of traditional female subjectivities:

1. *My Share* (2010) by Parinoush Saniee – an Iranian narrative rooted in post-revolution social norms, family surveillance, and gendered expectations.
2. *The Lonely Girl* (1962) by Edna O’Brien – an Irish novel portraying the struggles of a young woman in a conservative Catholic society defined by sexual repression and moral policing.

The selection aligns with the goal of cross-cultural comparison: although the societies differ historically and geographically, both uphold systems in which female desire, mobility, and autonomy are regulated. The analysis proceeds in three stages:

- Structural Reading: Identifying the dominant social rules, routines, and institutional powers shaping the protagonists’ lives.
- Awareness Trajectory: Mapping the protagonists’ transition from naïve consciousness to critical consciousness.

- Formation of Utopian Vision: Tracing how personal aspirations evolve into an internalized ideal world, shaped by both structure and agency.
- Secondary sources include sociological studies on gender, feminist literary criticism, and scholarly analyses of O'Brien and Sanice.

Discussion & Result

The findings reveal a multi-stage transformation shared by both protagonists:

1. Internalization of Patriarchal Norms: Masoumeh and Kathleen initially exhibit acceptance of traditional gender roles. Their identities are shaped by family authority, religious norms, and fears of social stigma. This stage aligns with Freire's "semi-intransitive consciousness," where individuals are aware of injustice but lack analytical tools for resistance.
2. Structural Confrontation: Both protagonists encounter moments in which social structures—family, state, church, and cultural expectations—directly oppose their personal desires. These confrontations produce crises that destabilize their inherited obedience. According to Giddens, such moments reveal the duality of structure: individuals recognize that structures both constrain and enable. Masoumeh's forced marriage and Kathleen's moral condemnation exemplify how women begin to see power as socially constructed rather than divinely mandated.
3. Emergence of Critical Awareness: Gradually, the protagonists reinterpret their experiences, name their oppression, and identify contradictions in the social order. This is the Freirean zone of "critical consciousness," in which women begin to see that norms can be challenged. Masoumeh's intellectual awakening and Kathleen's emotional rebellion both represent early forms of agency that disrupt routine gender expectations.
4. Formation of a Female Utopia: The female utopia in both narratives does not appear as a political blueprint or collective feminist ideal. Instead, it manifests as:
 - the right to choose,
 - the right to self-definition,
 - the right to emotional fulfillment,
 - And the right to participate in society as an autonomous subject. (Iranian women face more challenges and less success in this field.)

Masoumeh imagines a world where basic civil rights—education, mobility, marriage choice—are accessible to women. Kathleen’s utopian aspirations move further toward individual self-realization, emotional autonomy, and psychological integrity. Thus, the utopia of traditional women is a dynamic inner process rather than a fixed social model: it begins with survival but grows toward meaningful selfhood.

Conclusion

The comparative sociological analysis of *My Share* and *The Lonely Girl* demonstrates that traditional women—represented by Masoumeh and Kathleen—navigate patriarchal structures not through radical rupture but through incremental acts of resistance embedded within everyday life. Drawing on Giddens’s theory of structuration and Freire’s concept of critical consciousness, the study reveals that these women inhabit a transitional stage in the spectrum of female agency: they move from passive adaptation toward emergent forms of self-awareness, yet remain positioned within the boundaries of the dominant social order.

For these women, utopia does not take the form of a fully articulated ideological project. Rather, it materializes as a pragmatic and survival-oriented process of negotiating space, dignity, and autonomy within traditional, religious, and moral frameworks. Masoumeh’s struggle for civil recognition in Iran and Kathleen’s pursuit of personal autonomy in Catholic Ireland illustrate a shared dynamic: both protagonists seek to reconstitute their identities without dismantling the structural foundations around them. Their resistance is thus reactive rather than transformative, grounded in the desire to secure minimal rights, respect, and emotional safety.

Accordingly, the utopia of traditional women can be described as a “utopia of survival”: a flexible, adaptive horizon that aims to humanize existing structures rather than replace them. Critical awareness emerges as the first spark of liberation, but it is still circumscribed by the normative limits of patriarchal power. This distinguishes the worldview of traditional women from that of feminist protagonists, whose struggles tend toward structural critique and broader sociopolitical reimagination.

By situating the narratives within the combined theoretical lenses of Giddens and Freire, this study highlights the importance of understanding female agency as relational, layered, and historically situated. It concludes that the utopian imagination of traditional women is a crucial preliminary stage in the genealogy of women’s liberation: one that prepares the cultural and psychological groundwork for more explicit feminist transformations in later stages of social evolution.

Bibliography

- Byron, K. (2002). *In the name of the mother: The epilogue of Edna O'Brien's Country Girls trilogy*. *Women's Studies*, 31(4), 447–465. <https://doi.org/10.xxxxxx>
- Chang, A.-W. (2019). A female odyssey of romantic illusion: Abject women in Edna O'Brien's five love stories. National Sun Yat-sen University, Kaohsiung Campus.
- Chase, E. A. (2010). *Rewriting genre in The Country Girls trilogy*. *New Hibernia Review*, 14(3), 91–105. <https://doi.org/10.xxxxxx>
- Del Rio, B., & Amor, M. (2018). *Thematic transgressions and formal innovations in Edna O'Brien's The Country Girls trilogy and epilogue*. *Estudios Irlandeses*, 13(1), 77–89. <https://doi.org/10.xxxxxx>
- Garcia, M. (2021). *We are not born submissive: How patriarchy shapes women's lives*. Princeton University Press.
- Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.
- Nunes, C. (2007). *Return to the lonely self: Autonomy, desire and the evolution of identity in The Country Girls trilogy*. *Canadian Journal of Irish Studies*, 33(2), 39–47.
- Segato, R. L. (2024). *Coloniality and modern patriarchy: Expansion of the state front, modernization, and the lives of women*. In L. de Souza Lima, E. Otero Quezada, & J. Roth (Eds.), *Feminisms in movement: Theories and practices from the Americas*, Routledge Press, pp. 59–77.
- Sukanto, A. (2022). *Nederlandsch Zendingsvereniging's efforts to improve the position of women in the society of West Java*. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, 178(1), 114–139.
- Weston, E. (2010). *Constitutive trauma in Edna O'Brien's The Country Girls trilogy: The romance of reenactment*. *Tulsa Studies in Women's Literature*, 29(1), 83–105.

آرمان شهر زنانه و زن سنت‌گرا: بررسی جامعه‌شناختی دو رمان سهم من (پرینوش صنیعی) و یک دختر تنها (ادنا اوبراین)

فاطمه کریمی*

قهرمان شیری**

چکیده

جامعه‌شناسی زنان در دهه‌های اخیر کوشیده است تا از منظری انتقادی به بازنمایی آرمان‌ها و خواسته‌های زنان در جوامع مردسالار بپردازد. یکی از محورهای اساسی در این حوزه، بازاندیشی مفهوم «آرمان‌شهر زنانه» در بستر ساختارهای فرهنگی و اجتماعی است. پژوهش حاضر با رویکردی جامعه‌شناختی و بر اساس نظریه ساختاری-آنتونی گیدنز و مفهوم آگاهی انتقادی پائولو فریره، به بررسی تطبیقی بازنمایی جهان آرمانی زنان سنت‌گرا در دو رمان سهم من از پرینوش صنیعی و یک دختر تنها از ادنا اوبراین می‌پردازد. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مطالعه کتابخانه‌ای است. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر دو نویسنده، زنان را در فرآیند گذار از انفعال به آگاهی ترسیم کرده‌اند، اما تفاوت بنیادینی در مسیر رهایی آنان وجود دارد: معصومه در جامعه سنتی ایران، آرمان‌شهر خود را در دستیابی به ابتدایی‌ترین حقوق مدنی جست‌وجو می‌کند، در حالی که کاتلین در جامعه ایرلند کاتولیک، در پی کسب استقلال فردی است. در نتیجه، آرمان‌شهر زنانه نه ساختاری از پیش تعریف‌شده، بلکه فرآیندی پویا از بازشناسی و خودآگاهی زنان در دل ساختارهای مردسالار است.

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران، karimimarjan4@gmail.com

** استاد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران (نویسنده مسئول)، gh.shiri@basu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۲/۱۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۸/۲۴

کلیدواژه‌ها: آرمان‌شهر زنان، جامعه‌شناسی زنان، ساخت‌یابی، آگاهی انتقادی، پرینوش صنیعی، ادنا اوبراین.

۱. مقدمه

مطالعه جامعه آرمانی زنان، از موضوعات برجسته پژوهشی در سده‌های اخیر است. جامعه‌شناسی زنان در دوره معاصر به پرسش بنیادین «درباره زنان چه می‌دانیم؟» (ریترز، ۱۳۸۴: ۴۶۱) می‌پردازد. زنان در بستر جوامع پدرسالار، به‌ویژه در محیط‌های سستی و روستایی، معمولاً فاقد امکان بازنمایی جهان آرمانی خود بوده‌اند، زیرا مردان بر این باورند که «جهان آنان همیشه همین‌گونه بوده است و کتتری که بر زنانمان داریم، کتتری است که همیشه داشته‌ایم» (سگاتو، ۲۰۲۴: ۶۴). با این حال، سده‌های اخیر شاهد بیداری و تحول نگرش زنان نسبت به خود بوده است. در غرب، تلاش‌های زنان برای احقاق حقوق اولیه و دسترسی به آموزش از عصر رنسانس آغاز شد؛ «آنها انرژی زیادی را صرف ثابت کردن ارزش خویش کردند و سعی داشتند با پنداشتی که آنان را ذاتاً از لحاظ ذهنی پست‌تر جلوه می‌دهد، مبارزه کنند» (لگیت، ۱۳۹۲: ۸۵).

در این میان، ادنا اوبراین (۱۹۳۰-۲۰۲۴)، یکی از تأثیرگذارترین نویسندگان معاصر ایرلند، در سه‌گانه مشهور خود شامل

دختران کشور (۱۹۶۰)، یک دختر تنها (۱۹۶۲) و دختران در خوشبختی زناشویی (۱۹۶۴) به بازنمایی زیست زنان ایرلندی در جامعه سستی کاتولیک می‌پردازد. این آثار که بعدها در سال ۱۹۸۶ به صورت مجموعه‌ای واحد با عنوان *The Country Girls Trilogy* منتشر شدند (بیرون، ۲۰۰۲: ۴۴۷)

با نگاهی انتقادی به روابط قدرت در خانواده و جامعه، «مفاهیمی چون عشق، مادرانگی، دین و ازدواج را از منظر زنان بازتعریف می‌کنند» (همان، ۴۴۸-۴۴۹). تمرکز این پژوهش بر رمان دوم این سه‌گانه، یعنی یک دختر تنها (که دو سال بعد به «دختر با چشمان سبز» تغییر نام یافت) است؛ زیرا در این اثر، فرایند شکل‌گیری آگاهی زن سستی و گذار او از وابستگی به استقلال شخصی، برجسته‌تر از دو اثر دیگر ترسیم می‌شود.

نویسنده منتقد دیگری که هم‌صدا با اوبراین در جامعه ایرانی به مسئله زنان می‌پردازد «پرینوش صنیعی» (۱۳۲۸) است. مهم‌ترین اثر او رمان «سهم من» است که «در سال ۱۳۸۲ برنده جایزه بین‌المللی بوک‌چیو ۲۰۱۰ ایتالیا» شده است (ساعدی، ۱۳۹۴: ۷۲). پرینوش

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیری) ۱۷۹

پس از بازنشسته شدن، شروع به نوشتن می‌کند و «سهم من را به زبان ساده می‌نویسد» (علیخانی، ۱۳۸۹: ۸۹).

صنّعی در ترسیم فضای این چالش‌سنگین اجتماعی با به تصویر کشیدن شخصیت‌هایی مانند معصوم و پروین که به ازدواجی تحمیلی از جانب خانواده‌هایشان تن می‌دهند، به زودی پرده از فرهنگ مردسالار حاکم بر جامعه سنت‌گرای ایران برمی‌دارد (عبدی، نظری‌پور، ۱۳۹۸: ۸۷).

ادنا اوبراین و پرینوش صنّعی هر دو در مقام نویسندگانی با دغدغه‌های اجتماعی و زن‌محور، از خلال بازنمایی خواسته‌ها و ایده‌آل‌های زنان، در پی اصلاح نگاه قالبی به زنانی هستند که در بسترهای سنتی و پدرسالار رشد یافته‌اند. با این حال، تفاوت فرهنگی و اجتماعی میان ایران و ایرلند سبب شده است که جهان‌بینی آرمانی زنان در آثار این دو نویسنده در دو مسیر متفاوت تکوین یابد. زنان سنتی در هر دو جامعه، بخش عمده‌ای از توان خود را صرف دستیابی به حقوق اولیه مدنی می‌کنند و اغلب، تحقق این حقوق را مترادف با رسیدن به آرمان‌شهر می‌پندارند. در روایت‌ها، عشق به عنوان ابزاری برای تحقق این آرمان‌ها معنا می‌یابد و وابستگی مداوم به حمایت مردانه برجسته می‌شود؛ گویی بدون حضور مرد، نه تحقق خواسته‌های آرمانی ممکن است و نه معنا و هویت زندگی.

بنابراین مسئله محوری این پژوهش آن است که چگونه زنان سنتی در دو جامعه متفاوت - ایران و ایرلند - جهان آرمانی خود را در دل محدودیت‌های فرهنگی و مذهبی بازسازی می‌کنند، و چه تفاوتی میان نگرش آرمانی زنان سنتی با زنان نوگرا و فمینیست وجود دارد. این پژوهش با تکیه بر نظریه ساخت‌یابی گیدنز و مفهوم آگاهی انتقادی فریره، در پی آن است که نشان دهد کنش‌های اجتماعی زنان سنتی چگونه می‌تواند به بازآفرینی مفهوم آرمان‌شهر در متن جامعه‌ی مردسالار بینجامد.

۱.۱ سؤالات پژوهش

۱. زنان سنتی در دو جامعه ایران و ایرلند چگونه در تعامل با ساخت‌های فرهنگی و مذهبی مردسالار، جهان آرمانی خود را بازسازی می‌کنند؟
۲. کنش‌های اجتماعی زنان در رمان‌های سهم من و یک دختر تنها چگونه رابطه بین ساختار قدرت و عاملیت زن را تبیین می‌کند؟

۳. چه عواملی موجب می‌شود آگاهی زنان از وضعیت خویش از سطح انفعال به سطح آگاهی انتقادی و رهایی‌بخش ارتقا یابد؟

۲.۱ پیشینه تحقیق

در خصوص رمان‌های سهم من (پرینوش صنیعی) و یک دختر تنها (ادنا اوبراین)، پژوهش‌های متعددی انجام شده است که اغلب بر «ساختار سلطه» (در قالب نقد فمینیستی یا روان‌کاوانه) تمرکز داشته‌اند، در حالی‌که پژوهش حاضر با استناد به نظریه ساختاریابی آنتونی گیدنز و آگاهی انتقادی پائولو فریره، وجه مغفول «عاملیت زن» در بازسازی جهان آرمانی خویش را بررسی می‌کند.

الف) پژوهش‌های مرتبط با سهم من (پرینوش صنیعی)

۱. رویکردهای فمینیستی و جامعه‌شناختی:

مقالات ساعدی (۱۳۹۴)، خنجر و شیرزاده (۱۳۹۷)، و عبدی و نظری‌پور (۱۳۹۸) به ترتیب از منظر فمینیسم، جامعه‌شناسی گلدمن، و فمینیسم تطبیقی به بررسی ابعاد محتوایی و اجتماعی اثر پرداخته‌اند. تمرکز این پژوهش‌ها عمدتاً بر بازنمایی ستم‌پذیری، سلطه‌ی فرهنگی، و جایگاه زن در ساختار سستی جامعه‌ی ایران است.

۲. تحلیل‌های روان‌شناختی:

دو مقاله از صمیمی و همکاران (۱۳۹۹) با اتکا بر نظریه‌های آدلر و کارن هورنای، به تحلیل روان‌کاوانه‌ی شخصیت معصومه پرداخته‌اند و مکانیسم‌های جبران، عقده‌ی حقارت و نیاز مهرطلبانه‌ی او را در بستر اجتماعی اثر بررسی کرده‌اند.

ب) پژوهش‌های مرتبط با سه‌گانه دختران کشور (ادنا اوبراین)

مطالعات پیرامون آثار ادنا اوبراین، به‌ویژه یک دختر تنها، بیشتر در حوزه‌ی نقد ادبی، روان‌شناسی شخصیت و هویت زن ایرلندی متمرکز است.

مقالات بایرون (۲۰۰۲)، نونه (۲۰۰۷) و وستون (۲۰۱۰) به بررسی موضوعاتی چون مادری، جنسیت، دین، تروما و تحول هویت در سه‌گانه اوبراین پرداخته‌اند.

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیری) ۱۸۱

در ادامه، پژوهش‌های چیس (۲۰۱۰) و دل‌ریو و امور (۲۰۱۸) جنبه‌های فرمی و ژانری آثار را تحلیل کرده و با تکیه بر مفهوم Bildungsroman زنانه، به تبیین چالش‌های بلوغ زنان در بستر فرهنگی کاتولیک ایرلند پرداخته‌اند.

کتاب گارسیا (۲۰۲۱) نیز با طرح مفهوم «تسلیم» به‌عنوان سازوکار اجتماعی در نظام‌های پدرسالار، بستر نظری مناسبی برای تبیین ساختار سلطه و بازتولید تبعیت زنانه فراهم می‌کند.

ج) شکاف پژوهشی و نوآوری مقاله حاضر

بررسی مطالعات پیشین نشان می‌دهد که هیچ پژوهشی تاکنون به‌صورت تطبیقی و جامعه‌شناختی، به تحلیل مفهوم آرمان‌شهر در جهان‌بینی زنان سنت‌گرا در دو بستر فرهنگی متفاوت، ایران و ایرلند، نپرداخته است. نوآوری این پژوهش در آن است که آرمان‌شهر زنان نه به‌عنوان یک مانیفست سیاسی یا آرمانی انتزاعی، بلکه به‌مثابه فرآیند اجتماعی و روانی «خودآگاهی» مورد مطالعه قرار می‌گیرد. بدین‌ترتیب، مقاله نشان می‌دهد که:

زن سنت‌گرای ایرانی در پی «رهایی درون‌ساختی» است، یعنی بازتعریف نقش خود در دل نظام سستی؛ در حالی که زن سنت‌گرای ایرلندی مسیر «استقلال برون‌ساختی» را طی می‌کند، یعنی عبور از نظام ارزش‌های سستی به سوی خودمختاری اجتماعی. این رویکرد تطبیقی، ضمن پر کردن شکاف میان تحلیل ادبی و تبیین جامعه‌شناختی، می‌کوشد مفهوم «آرمان‌شهر زنانه» را به‌عنوان فرآیند آگاهی و عاملیت در دل ساختار مردسالار بازتعریف کند.

۲. تعریف موضوع

الگوهای آرمان‌شهر، که افلاطون بنیان‌گذار آن است، «پیشینه‌ای به قدمت جامعه بشری دارد» (اصیل، ۱۳۸۱: ۱۸). در این نظام‌ها، آرمان‌شهر به مثابه ساختاری از پیش تعیین‌شده، همواره بر اساس نگرش‌های مردانه طرح‌ریزی شده است. چنان‌که در جمهوریت، زمامداران جامعه‌ی آرمانی، «مردان فیلسوف» هستند (افلاطون، ۱۳۵۳: ۱) و در یوتوپای توماس مور، «جزیره‌ای هلالی شکل است که توسط یوتوپوس، پادشاه آن سرزمین ساخته شده بود» (مور، ۱۳۸۷: ۲۹). بنابراین، قوانین و توزیع وظایف نیز توسط مردان وضع می‌شد و زنان در

هیچ‌یک از طرح‌های آرمانی، نقشی در تعیین ارزش‌ها و ساختارها نداشتند. در نتیجه، جهان آرمانی از آغاز در انحصار نگاه مردانه شکل گرفت؛ نگاهی که زن را نه کنشگر، بلکه ابژه اخلاق، نظم یا لذت تعریف می‌کرد.

در جوامع سنتی، چه در ایران و چه در غرب، بازتاب این نگرش در ساخت اجتماعی و سیاسی تداوم یافته است. جامعه‌شناسان، در چشم‌اندازهای فمینیستی و غیرفمینیستی، غالباً جایگاه اجتماعی زن را فاقد استقلال و قدرت تصمیم‌گیری دانسته‌اند. برای مثال، در تاریخ ایران پس از اسلام، «هیچ‌گاه زن رسماً در امور سیاسی مملکتی دخالت نداشته است» (دشتی، معماریانی، ۱۳۹۲: ۱۲۶). با این حال، «از دوره قاجار به بعد، زنان آهسته‌آهسته به راهی رفتند که بتوانند تا حدودی از آزادی‌های فردی و اجتماعی برخوردار شوند» (آزاد، ۱۳۵۷: ۲۳۰). این تغییر تدریجی را می‌توان آغاز نوعی کنش درون‌ساختی دانست؛ کنشی که در دل نظام سنتی شکل گرفت و زنان را به سمت تعریف محدود اما شخصی از آرمان‌ها و ارزش‌های خود سوق داد. در واقع، آرمان‌شهر زن سنتی نه به معنای نفی سنت، بلکه به معنای جست‌وجوی امکان‌هایی درون همان ساختار برای بازتعریف جایگاه زن است.

در تاریخ غرب نیز، زن جایگاهی پرفراز و فرود را پشت سر گذاشته است. فیلسوفی چون روسو، «زنی را ترسیم می‌کند که یا باحیا و مطیع است، یا اغواگر و فریبنده؛ و مرد باید زنی را برگزیند که مانند زنان شرقی نجیب و موقر باشد» (مولیر آکلین، ۱۳۸۳: ۱۴۴). این دوگانه‌سازی اخلاقی نیز، همچون ساختارهای شرقی، زن را به حاشیه‌ی سوژه‌گی رانده است. تنها با ظهور اندیشمندانی مانند «جان استوارت میل و توماس هابز، مفهوم برابری و آزادی زنان به شکل نظری مطرح شد» (همان، ۲۷۷-۲۷۸). اما در حوزه‌ی مذهب، هم در غرب و هم در شرق، سلطه‌ی تفسیرهای مردانه بر متون مقدس سبب شد که زنان از بسیاری از نقش‌های اجتماعی و معنوی محروم بمانند. برای نمونه، «در مسیحیت، زنان نمی‌توانستند به مقام کشیشی یا رهبری کلیسایی برسند» (کونگ، ۱۳۸۹: ۱۷)، و در اسلام نیز، هرچند اندیشمندانی چون مرتضی مطهری به حقوق انسانی زن تأکید کرده‌اند، اما همچنان تبعیت زن از پدر و شوهر را نشانه «استحکام بنیان خانواده» (مطهری، ۱۳۴۶: ۷۸) می‌دانند.

در چنین نظام‌هایی، اگرچه ساختار اجتماعی بر روابط جنسیتی سلطه دارد، اما همین ساختار بستر پیدایش کنش‌هایی می‌شود که به تعبیر آنتونی گیدنز، «هم محصول و هم عامل ساختارند». (نک: گیدنز، ۱۹۸۴: ۶۶) از دیدگاه نظریه ساخت‌یابی گیدنز که سه تقسیم‌بندی:

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیری) ۱۸۳

«سیستم امنیتی پایه» (basic security system)، «آگاهی عملی» (practical) و «آگاهی گفتمانی» (discursive consciousness) را (نقطهٔ مقابل مدل سه لایهٔ فروید یعنی «نهاد»، «خود» و «فراخود») مطرح می‌کند، (همان، ۶۶) ساختارهای اجتماعی، هم محدودکننده و هم امکان‌بخش‌اند؛ یعنی انسان‌ها در دل همان قواعد و نهادها، با کنش‌های کوچک و روزمره، می‌توانند معنا و نظم تازه‌ای خلق کنند.

آگاهی گفتمانی به آن دسته از اشکال یادآوری اشاره دارد که کنشگر قادر به بیان شفاهی آنهاست. آگاهی عملی شامل یادآوری است که کنشگر در طول عمل به آن دسترسی دارد، بدون اینکه بتواند آنچه را که از این طریق می‌داند بیان کند (همان، ۷۳).

در این پژوهش، این دیدگاه در تحلیل رفتار زنان سنت‌گرا به‌کار گرفته می‌شود تا نشان دهد که چگونه آنان در دل محدودیت‌های اجتماعی و دینی، از طریق «آگاهی گفتمانی» و «آگاهی عملی» به بازسازی آرمان‌های خود می‌پردازند. بدین ترتیب، آرمان‌شهر زنانه در جوامع سنتی نه در تقابل با سنت، بلکه در دل آن و از خلال تعامل میان ساختار و عاملیت شکل می‌گیرد.

اما این تحول اجتماعی بدون تغییر در سطح آگاهی ممکن نیست. در اینجا می‌توان به اندیشهٔ پائولو فریره استناد کرد که میان «آگاهی ساکن» و «آگاهی انتقادی» (فریره، ۱۳۵۸: ۷) تمایز قائل می‌شود. به این معنی که در «آگاهی ساکن»، فرد شرایط اجتماعی خود را طبیعی می‌پندارد و ساختار سلطه را بازتولید می‌کند؛ اما در «آگاهی انتقادی»، او درمی‌یابد که وضع موجود، ساختهٔ قدرت و تاریخ است و می‌توان آن را تغییر داد. بر این اساس که «انسان به الگوی واحدی از واکنش محدود نیست» (فریره، ۱۳۹۴: ۲۹). زنان سنت‌گرا در رمان‌های مورد بررسی، دقیقاً در این گذار فکری قرار دارند: از پذیرش وضعیت موجود به سوی بازاندیشی در نقش، خواسته، و جایگاه خود. به بیان دیگر، آن‌ها از سطح انفعال به مرحله‌ی تفکر و تأمل می‌رسند؛ جایی که آرمان‌شهر نه به معنای مکان یا طرحی سیاسی، بلکه به منزلهٔ تجربه‌ای زیسته و ذهنی از رهایی و خودآگاهی متولد می‌شود.

بر این اساس، چارچوب نظری این پژوهش بر تقاطع دو مفهوم کنشگری درون‌ساختی گیدنز و آگاهی انتقادی فریره استوار است. در این چارچوب، زنان سنت‌گرا نه به‌عنوان پیروان بی‌چون‌وچرای سنت، بلکه به عنوان عاملان اجتماعی فهمیده می‌شوند که در بطن همان ساختار محدودکننده، در حال آفرینش جهان آرمانی خود هستند. این رویکرد جامعه‌شناختی، امکان تبیین تفاوت میان جهان‌بینی آرمانی زنان سنت‌گرا و زنان پرورش‌یافته

در جوامع آزادتر را فراهم می‌سازد: زن سنت‌گرا در پی رهایی درون‌ساختی است، در حالی که زن آزاد (همان‌طور که در مقاله بررسی جامعه‌شناختی مفهوم آرمان‌شهر در جهان‌بینی زنان فمینیست به آن پرداختیم) در پی دگرگونی بنیادین ساختار. بدین‌سان، آرمان‌شهر زنانه در جوامع سستی، فرآیندی تدریجی از بیداری اجتماعی و خودآگاهی فرهنگی است؛ فرآیندی که از دل محدودیت زاده می‌شود، اما نهایتاً به سوی آزادی درونی و بازسازی جهان اجتماعی زنان پیش می‌رود.

۱.۲ دربارهٔ رمان سهم من

«سهم من» داستان زنی پرورش یافته در قوانین سستی خانواده‌ای است که ادعای دین و مذهب دارند اما عقایدشان سراسر جزم‌گرایانه و مبتنی بر خرافات است و «معصومه»، شخصیت اصلی داستان که مایل به تحصیل در مدرسه است، به جرم شکستن تابوها برای ساختن یک زندگی مطلوب در کنار مرد مورد علاقه‌اش - طرد می‌شود و سهمش از جامعهٔ آرمانی یک رویای محال می‌شود. بدید ترتیب

محور اساسی کتاب، از آغاز تا پایان نمایش ستمی است که نسبت به زن ستم‌پذیر و با گذشت جامعه، رواداشته شده و می‌شود. محرومیت زن ایرانی را از حقوق انسانی خود، چه در خانه پدری و چه در خانه بخت، از زبان و رفتار پرسوناژها می‌نمایاند (شهرستانی، ۱۳۸۲: ۳۸۶).

در این رمان، زن قهرمان اصلی در محوریت قرار دارد و دو دیدگاه به شدت سستی خانواده و اطرافیان که حاصل نگاه مردسالارانه است در رابطه با او بیان می‌گردد. درواقع این مشکل که اجتماعی است، سراسر فضای داستان را دربر گرفته است (ساعدی، ۱۳۹۴: ۱۳۷۴).

۲.۲ دربارهٔ رمان یک دختر تنها

تجربه زنانه دوران کودکی و ورود به دنیای بزرگسالی برای اولین بار در سنت ادبی ایرلند در سال ۱۹۶۰ با انتشار «دختران کشور» به تصویر کشیده شد. این رمان، داستان دو زن جوان، کایت و بی‌با، را روایت می‌کند که از روستای زادگاهشان به یک مدرسه شبانه‌روزی در یک صومعه می‌روند. پس از چند سال زندگی تحت سرپرستی راهبه‌ها، آن‌ها هر دو موفق می‌شوند از آنجا خارج شوند تا به دوبلین بروند و کار کنند. «یک

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیری) ۱۸۵

دختر تنها» (۱۹۶۲) زندگی عاشقانه این «دختران از روستا» را در پایتخت روایت می‌کند، جایی که آن‌ها انتظار دارند تجربیاتی را که در محیط روستایی از آن‌ها محروم شده بودند، تجربه کنند. آخرین فصل این کتاب توصیف می‌کند که چگونه هر دو زن دوبلین را ترک کرده و به لندن می‌روند (دل‌ریو، امور، ۲۰۱۸: ۷۸).

۳. پردازش تحلیلی موضوع

پس از تعریف موضوع اینک برآنیم که با روشی توصیفی و تحلیلی به استخراج وجوه اشتراک و افتراق دو اثر پردازیم. لازم به ذکر است که دو قهرمان در دو رمان، بنا به تفاوت‌های اساسی که مطابق فرهنگ و جغرافیای خود دارند دارای اشتراکاتی از نظر عملکرد و طرز فکر هستند که نشان می‌دهد زنان پرورش یافته در محیط سنتی و مذهبی دارای چه جهان‌بینی آرمانی هستند.

۱.۳ تلاش برای کسب آگاهی و تجربه‌های جدید

بر اساس نظریه ساخت‌یابی گیدنز، می‌توان گفت آگاهی زن در جامعه سنتی عامل فرایند بازتابی میان «ساختار» و «کنش» است. زنان در تعامل با محدودیت‌های فرهنگی و مذهبی، از طریق بازاندیشی در تجارب زیسته خود، به سطحی از آگاهی می‌رسند که می‌توان آن را «آگاهی از خویشتن به مثابه آگاهی گفتمانی» (نک: گیدنز، ۱۹۸۴: ۷۴) نامید. مهم‌ترین مسئله‌ای که باید در هر دو اثر بررسی شود، تأثیر عقاید مذهبی و سنت بر هویت زنان داستان است. هر دو شخصیت، کاتلین و معصومه، در محیطی سنتی و مقید به آداب مذهبی پرورش یافته‌اند. معصومه در قم بزرگ شده و کاتلین نیز در یک روستای ایرلندی زیر نفوذ تعلیمات کشیش و راهبه‌هاست. نگرش‌های مذهبی افراطی و سنت در هر دو محیط، حق انتخاب را از زن سلب کرده و او را به تصمیمات مردان و خانواده وابسته می‌سازد. برای مثال، زمانی که پدر معصومه می‌خواهد به تهران نقل مکان کند، با مخالفت خانواده و اقوام مواجه می‌شود: «اول داداش بزرگم محمود مخالفت کرد، می‌گفت: تو تهرون دین و ایمون آدم به باد می‌ره. خانم‌جون می‌گفت: آخه فکر دخترا رو هم بکنین اونجا نمی‌تونن شوهر درست و حسابی بکنن...» (صنّعی، ۱۳۸۳: ۶-۷). این نگرش، زندگی زن را وابسته به تصمیمات مردان و تعریف جامعه از «شوهر درست و حسابی» نشان می‌دهد.

در رمان «یک دختر تنها»، کاتلین نیز تحت تأثیر آموزه‌های کلیسا، در آغاز، محتاط عمل می‌کند. زمانی که دوستش، بی‌با، به او پیشنهاد دزدی از محل کارش را می‌دهد، کاتلین با اشاره به مذهب پاسخ می‌دهد: «این کار گناه است» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۲۴). این پاسخ نشان می‌دهد که آموزه‌های مذهبی همچنان در تعیین مرزهای اخلاقی و رفتاری او نقش اساسی دارند، هرچند بعدتر با تأثیرپذیری از بی‌با (که شخصیتی جسور است) و تجربه‌های جدید، این مرزها تغییر می‌کند.

مطابق اندیشه فریره، اولین گام در مسیر رسیدن به جامعه مطلوب، کسب آگاهی‌های انتقادی و مغایر با آگاهی‌های ساکن سستی است. کاتلین و معصومه با پایداری، برای خروج از موقعیت کنونی دست به عمل می‌زنند و مفاهیمی را می‌آموزند که از محیط بسته خانواده و مذهب فراتر می‌رود. در «سهم من»، معصومه در برابر سرکوب‌ها برای ازدواج زودهنگام و منع تحصیل، ایستادگی می‌کند: «هر روز می‌رفتم حرم حضرت معصومه و قسمش می‌دادم که کاری کنه تا منم با خودشون ببرن و بذارن که مدرسه برم. با گریه می‌گفتم که کاش منم پسر بودم...» (صنیعی، ۱۳۸۳: ۹). در نهایت، با «همون التماسا و اشکای بی‌اختیار، آقاجون رو راضی کردم تا جلوی همه ایستاد و اسممو در کلاس هشتم دبیرستان نوشت» (همان، ۱۰). این نشان می‌دهد که در جامعه مردسالار ایرانی، دستیابی به ابتدایی‌ترین نیازها (مانند تحصیل) نیز کاملاً وابسته به اجازه و حمایت مرد (پدر) است.

در «یک دختر تنها»، کاتلین برای کسب تجربه و آگاهی، به همراهی دوستش بی‌با، از دهکده‌شان به دوبلین مهاجرت می‌کند و به صورت مستقل در یک فروشگاه مشغول به کار می‌شود: «دو سال بود در یک مغازه خواربار فروشی در شمال دوبلین کار می‌کردم. رئیس من و خانومش اشخاص مهربانی بودند، ولی دلشان می‌خواست از من حسابی کار بکشند...» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۷).

تفاوت‌هایی که در این مرحله وجود دارد این است که معصومه درگیر چالش‌های ابتدایی مانند ادامه تحصیل است و برای کسب این حق، با سخت‌ترین جدال‌ها با خانواده مواجه می‌شود و نیازمند حامی مرد (پدر) است. عملکرد خانواده‌اش نشان می‌دهد که زن در اقشار سنت‌گرا و مردسالار ایرانی، موجودی وابسته تلقی می‌شود که توان تصمیم‌گیری مستقل را ندارد. کاتلین از سن نوزده سالگی، بدون نیاز به سرپرستی یا حامی مرد، دارای کار و خانه‌ی مستقل است و دغدغه‌هایش فراتر از نیازهای ابتدایی معصومه است. او بیشتر به دنبال درک روابط عاطفی، شرکت در مجالس رقص و کسب تجربه‌های جدید برای

رهایی از انزوا و آموزه‌های سنتی محیط روستایی خود است. این تفاوت نشان‌دهنده آزادی نسبی بیشتر کاتلین در بستر فرهنگی ایرلندی است. او در یکی از این مجالس با مردی به نام اوژن آشنا می‌شود که علاوه بر عشق، مفاهیم جدید و تأثیرگذاری از او فرا می‌گیرد: «درحالی که سعی می‌کردم هیجان خود را پنهان کنم گفتم: سلام آقای گالیارد... پرسید: به غیر از رفتن به مجالس رقص دیگر چه کارهایی کرده‌ای؟» (همان، ۳۳).

۲.۳ گذر از سنت‌های خانوادگی

طبق نظریه گیدنز: «محیط‌های فرهنگی که ما در آنها به دنیا می‌آییم و به بلوغ می‌رسیم بر رفتار ما تأثیر می‌گذارند، اما این بدان معنا نیست که انسان‌ها فاقد فردیت یا اراده آزاد هستند.» (گیدنز، ۱۳۸۷: ۴۵) بنابراین، در عین حال که تأثیر ساختار خانواده بر هویت‌یابی و انتخاب‌های فردی معصومه و کاتلین نمایان است، هر دو پس از شناخت اراده آزاد خود، قوانین سنتی خانوادگی را برای دستیابی به آرمان‌های فردی‌شان زیر پا می‌گذارند. اما این دنیای آرمانی عاملی برای ریشه‌کن کردن قوانینی که جامعه سنتی برای‌شان تدوین کرده نیست. معصومه با وجود سن کم، در برابر برادران و مادر تنگ‌نظر خود، عقاید دیرینه خانوادگی را زیر سؤال می‌برد و می‌کوشد تحت حمایت پدر به آرمان‌های خود دست یابد. او علی‌رغم مخالفت‌های شدید، برای ادامه تحصیل مقاومت می‌کند:

«مدرسه ما چندتا چارراه پایین‌تر بود... داداش احمد می‌خواست خفه‌م کنه، به هر بهانه‌ای به باد کتک می‌گرفت» (صنّعی، ۱۳۸۳: ۱۰). شکستن تابوی چادر و اکفا به روسری، آن هم با تأیید پدر، برای این خانواده مذهبی «انقلاب بزرگی» به شمار می‌رود: «حتی آقاجون اجازه داد با روسری مدرسه برم» (همان، ۱۱). این نشان می‌دهد که گذر معصومه از سنت‌ها نیازمند حمایت و تأیید یک مرد است.

کاتلین نیز در رمان «یک دختر تنها»، در سن نوزده سالگی با استقلال مالی و شغلی که در دوبلین به دست آورده، ساختارشکنی می‌کند. او با شرکت در میهمانی‌ها، نوشیدن مشروبات الکلی و پوشیدن لباس‌هایی که در خانواده‌اش برای زن مرسوم نبود، قوانین مذهبی سخت‌گیرانه زادگاهش را زیر پا می‌گذارد: «در بین راه در خیابان نورث‌فردریک توقف کردیم تا مشروب بخوریم. مشتری‌ها به من و بی‌با در آن لباس‌های بلند با کت پشمی خیره شده بودند» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۲۵). او با کسب آگاهی و تجربه‌های جدید، خود را از قید آداب و رسوم محدودکننده رها می‌سازد. به واقع کاتلین با مردان بسیاری معاشرت

می‌کند تا بتواند از انزوا و آموزه‌های سستی رها شده و نسخه جدیدی از خود را به خانواده ارائه دهد: «بعضی روزها از خواب بیدار می‌شدم و مطمئن بودم با یک مرد جدید و فوق‌العاده آشنا خواهم شد» (همان، ۱۱).

علی‌رغم شباهت در هدف نهایی (رهایی)، کاتالیزور اصلی در این دو شخصیت متفاوت است. در خانواده معصومه، جهل مادر و خشم برادران او را به چالش می‌کشد. خانم‌جون زنی بی‌سواد و خرافه‌گراست که معتقد است زن موجودی وابسته است: «[مادر گفت:] خفه شو ایشالله خُناق بگیری، اون مرده، ولی تو دختری!» (همان، ۵۵-۵۶).

معصومه در مسیر «آگاهی گفتمانی» خود می‌فهمد که آنچه تا کنون به او آموخته‌اند، چیزی جز سنت‌های منسوخ و جهل مادر نیست. اما آنچه کاتلین را به این نتیجه می‌رساند، جهل و سوءاستفاده پدر و ظلم‌پذیری و مرگ مادر است. «این استرس‌ها و آسیب‌ها مانع از شکل‌گیری حس ثبات در کاتلین شده و دیدگاه او را از جهان به مکانی پر از رنج تبدیل می‌کنند» (نونه، ۲۰۰۷: ۴۱). مادرش هرگز خوشبخت نبود و کاتلین این واقعیت را دیده بود: «مادرم هرگز خوشبخت نبود... دادا [پدر] مشروب می‌خورد و ما همیشه مقروض بودیم» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۴۵). از این رو، او به زندگی مستقل و تفریحات شاد روی می‌آورد. نکته دیگری که در وجه تفاوت دو شخصیت وجود دارد این است که معصومه در روند آگاهی گفتمانی یا انتقادی خویش با شدت بیشتری سرکوب می‌شود و کمتر اجازه گفتمان می‌یابد.

۳.۳ تأثیرپذیری از مشارکت‌های اجتماعی

مهم‌ترین وجه اشتراک دو شخصیت در مسیر آرمان‌خواهی، ترک محیط محدود زندگی و رسیدن به «آگاهی عملی» است. معصومه در تهران و در محیط مدرسه، با دوستی به نام «پروانه» آشنا می‌شود که از نظر نگرش و سبک زندگی کاملاً با او متفاوت است. این تفاوت‌ها به مرور در تغییر نگرش‌های معصومه تأثیر عمیقی ایجاد می‌کند. پروانه دختری «شاد و خنده‌رو» بود که «خیلی چیزا رو رعایت نمی‌کرد، یعنی اصلاً نمی‌فهمید چی بده و چی خوبه، اصلاً حالیش نبود که چطوری باید مواظب آبروی باباش باشه...» (صنّعی، ۱۳۸۳: ۱۱). پروانه، که آزادتر از معصومه رشد کرده، پیوسته او را ترغیب می‌کند تا در جهت اهداف مطلوبش در مقابل ممانعت‌های خانواده ایستادگی کند (همان، ۲۴).

کاتلین نیز به واسطه دوست خود، «بی‌با» است که شهادت ورود به محیط بزرگ و پیچیده دبلین را پیدا کرده و به نوعی به «آگاهی عملی» دست می‌یابد. بی‌با دختری

«جسور» و «پرانرژی» است که برای هیچ قاعده و قانونی اهمیت قائل نیست و کاتلین را ترغیب می‌کند تا در فعالیت‌های اجتماعی که خود برنامه‌ریزی می‌کند، شرکت کند (اوبراین، ۱۳۷۹: ۵۳).

در فرایند مشارکت‌های اجتماعی، تفاوت‌های این دو شخصیت در ماهیت آرمان‌هایی که جستجو می‌کنند، آشکار می‌شود. کاتلین در فعالیت‌های اجتماعی خود - که غالب رمان‌های غربی نیز به آن می‌پردازند - ابتدا به دنبال خواسته‌هایی است که جنبه فردی و سطحی دارند. او به جای رویارویی سازنده با قوانین کهنه مذهبی و سستی جامعه یا تلاش برای تغییر نگرش مردم، به تفریحات سطحی و روزمره در دوبلین روی می‌آورد. به واقع، تحت تأثیر فشارهای اجتماعی و فرهنگی، فعالیت‌هایی را دنبال می‌کند که صرفاً انتظارات جامعه سستی را بی‌پاسخ گذاشته و به کشف هویت فردی منجر می‌شوند.

۴.۳ عشق و مجازات

فریره می‌گوید: «جوامعی که به نام قانون گفت و شنود را انکار می‌کنند به طور عمده‌ای خاموش می‌مانند.» (فریره، ۱۳۹۴: ۵۷) و ما در دو رمان شاهد اجبار به خاموشی دو شخصیت به جرم عشق، توسط خانواده‌های سستی‌شان هستیم. در واقع در جوامع سستی عشق یک واکنش انقلابی علیه ساختار و قوانین بسته آنهاست. با این وجود هر دو شخصیت در مسیر کسب آرمان‌های فردی و استقلال‌یابی، عشق و تعلق را به عنوان یک تصمیم مهم و آرمانی دنبال می‌کنند. به واقع، دختری که در محیط سستی پرورش یافته، عشق را راهی برای نجات از تعصبات ظالمانه خانوادگی و رسیدن به خواسته‌هایش می‌داند. اهمیت عشق و ارتباطات واقعی و معنادار با مردان، یک آرمان کلیدی در هر دو داستان محسوب می‌شود.

در این مرحله، معصومه به همراه پروانه به داروخانه می‌رود و دل‌بسته دکتر داروخانه، سعید می‌شود: «سرم را بلند کردم در یک لحظه نگاهمان به هم افتاد، احساس عجیبی مثل برق‌گرفتگی در تمام بدنم دوید» (صنیعی، ۱۳۷۹: ۲۲). اما این عشق سرانجام خوشی برایش ندارد. در جوامع پدرسالار، عاشق شدن زن به معنی لکه دار کردن اعتبار خانواده است و به محض اطلاع، معصومه با عواقب بدی روبه‌رو می‌شود. حتی پدرش که پیش از این حامی او بود، به محض اطلاع از عشق دخترش به دکتر، تمام امیدش را نسبت به او از دست می‌دهد و طردش می‌کند. این در حالی است که احمد، برادر بزرگ‌تر، انواع کارهای خلاف

شرع (مانند مشروب‌خوری و رابطه نامشروع با زن متأهل) انجام می‌دهد، اما در سیستم جامعه مردسالار مورد بازخواست قرار نمی‌گیرد و در واکنش به «آگاهی انتقادی / گفتمانی» خواهرش به جرم عاشق شدنش می‌گوید: «بالاخره کار خودتو کردی؟ بفرما خانم جون، تحویل بگیر، من از اول می‌دونستم این دختره تو خیابونا راه بیفته آخرش آبروریزی بار میاره...» (همان، ۵۴).

در رمان یک دختر تنها، «کاتلین برادی به عنوان یک طنز در مفهوم «زن-به‌عنوان-ملت» خوانده می‌شود که نویسنده به او اجازه فرار از رنج و قربانی شدن زنان را نمی‌دهد» (چیس، ۲۰۱۰: ۹۳). کاتلین عشق و تعلق را با اوژن، مرد میان‌سال و متأهل آمریکایی تجربه می‌کند. او جذبه عشق اوژن را در اولین برخورد این‌گونه توصیف می‌کند: «صورت او دراز و خاکستری رنگ بود، به صورت یکی از مقدسین شباهت داشت» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۱۷). کاتلین با ورود به رابطه عاطفی بیان می‌کند: «برای اولین بار احساس تنهایی نمی‌کردم، چون با کسی بودم که میل داشتم با او باشم» (همان، ۴۱). این عشق به دلیل مخالفت با عقاید مذهبی و اصول کلیسا، در نگاه مردم دهکده ممنوعه و گناه‌آلود است.

زمانی که پدر از جریان عشق کاتلین آگاه می‌شود، با خشم به دوبلین می‌آید و کاتلین را بازخواست می‌کند: «در این سن و سال واقعاً مصیبت قشنگی به سرم آمده» (همان، ۱۱۲). این در حالی است که پدر خود مست است و پیوسته تهدید می‌کند «چه بلایی بر سر اوژن بیاورد» (همان، ۱۱۳). او کاتلین را مانند اسیر به خانه‌ای غمناک برمی‌گرداند. پدر با میانجی‌گری کلیسا می‌کوشد کاتلین را کنترل کند و عمه نیز همراه اوست. در ملاقات با پدر روحانی، کاتلین می‌گوید: «چیز مهمی نیست با یک مرد آشنا شدم» (همان، ۱۴۵). اما پدر روحانی به جای دفاع از او، می‌گوید: «تو به جاده انحطاط اخلاقی پای گذاشته‌ای» (همان، ۱۴۶).

مهم‌ترین تفاوت در روند عشق و مجازات، نحوه عملکرد دو شخصیت در برخورد با مجازات‌ها است. مواجهه کاتلین با شکست عاطفی، مصداق‌گذار از «آگاهی ساکن» به «آگاهی انتقادی» است؛ همان‌گونه که فریره تأکید می‌کند، «آزادی واقعی زمانی رخ می‌دهد که فرد وضعیت خود را از منظر قدرت و سلطه ستمگر بازشناسد»، (نک: فریره، ۱۳۵۸: ۱۷) نه صرفاً از منظر احساس. کاتلین با تمام شهامت برای رسیدن به عشق خود می‌جنگد، مقاومت می‌کند و با نقشه‌های مصمم موفق می‌شود از خانه بگریزد. اما موانع و سخت‌گیری‌های خانواده معصومه به قدری زیاد است که کوچک‌ترین حرکت او را زیر نظر

دارند. معصومه که دختری مذهبی است و جبرگرایی را از خانواده‌اش گرفته، برای حفظ آبروی پدر، اقدام به هیچ حرکت متناقضی نمی‌کند از این‌رو «آگاهی عملی» در او کمتر مشاهده می‌شود. تنها کاری که برای خلاصی از خانواده انجام می‌دهد، اقدام به خودکشی آن هم با غذا نخوردن است. سخت‌گیری‌ها و تعصبات مفرط خانوادگی نشان می‌دهد که زن در محیط سستی ایرانی، شرایط سخت‌تری را از جهت «آگاهی عملی» پشت سر می‌گذارد که حتی برای بیرون رفتن هم باید اجازه بگیرد. و چنین شرایطی را ما در جامعه جاوه در اندونزی نیز شاهد بودیم که: «در آن زمان، فرهنگی از انزوا وجود داشت که از سن دوازده سالگی، دختران اجازه نداشتند از خانه خارج شوند. والدین برای آن‌ها شوهر تعیین می‌کردند و آن‌ها هیچ حق رد کردن او را نداشتند» (سوکامتو، ۲۰۲۲: ۱۱۵).

«می‌دانستم مدرسه رفتن برای من دیگر خیالی محال است. ولی امیدوار بودم بعد از عید بگذارند باز به کلاس خیاطی بروم» (همان، ۷۳).

۵.۳. مقابله با سنت‌های خانوادگی در پرتو نگرش‌های نوین

بدین ترتیب معصومه به عشق اول خود نمی‌رسد و به اجبار خانواده با حمید ازدواج می‌کند. اگرچه معصومه از مسیر عشق به حمید دل‌بستگی پیدا نمی‌کند، ولی حمید مشوقی مقتدر برای رهایی او از زندان خانواده و رسیدن به آرمان‌های اجتماعی‌اش است. چنان‌که فریره می‌گوید: در جوامع سنت‌گرا «بدون اقتدار بسیار دشوار است که آزادی شکل بگیرد.» (فریره، ۱۳۹۴: ۱۴۳)

«کاش می‌شد بدون آن‌که با من کاری داشته باشد در این خانه زندگی کنم. در این خانه کتاب بود، موسیقی بود، رادیو بود و از آنها مهم‌تر آرامش، تنهایی و استقلال داشتم» (صنیعی، ۱۳۷۹: ۱۱۳).

حمید مردی آزاداندیش، مبارز سیاسی و اهل مطالعه است که مذهب را در اجتماع آمیخته به خرافات می‌داند. او نیز مانند معصومه به اجبار خانواده ازدواج کرده است. وقتی معصومه از آرمان‌هایش و موانع خانواده شکایت می‌کند، حمید می‌پرسد: «چرا مقاومت نکردی؟ چرا جلویشتان نایستادی؟ چرا عصیان نکردی؟» (همان، ۱۲۴). در واقع حمید برای معصومه نقش والد را ایفا می‌کند. دختر جوان که هرگز مجال تصمیم‌گیری مستقل نداشته، مرد دیگری را می‌یابد که می‌تواند مشوق او در مسیر رشد باشد. این نگرش‌های نوین،

اندیشه‌ی معصومه را که در جبر سنت پرورش یافته، روشن می‌کند: «بعد از مدت‌ها احساس سرخوشی کردم. احساس داشتن پشتوانه‌ای مطمئن...» (همان، ۱۲۸).

این عامل وجه اشتراک معصومه با کاتلین است: تکیه به مردانی روشن‌فکر و پیشرو برای مقابله با ساختار فرسوده اجتماعی که هر دو از وابستگی‌های عاطفی عمیق سر باز می‌زنند تا از اقدامات اجتماعی خود باز نمانند:

حمید خطاب به معصومه: «امان از دست زنای قدیمی، اصلاً مفهوم ازدواج و درک نمی‌کنن. زنو یک زنجیری می‌دونن برای بستن دست و پای مرد بیچاره...» (صنیعی، ۱۳۷۹: ۱۳۰).

اوژن خطاب به کاتلین: «می‌دانی خیلی مشکل است. راستش را بگویم من دوست ندارم خودم را گرفتار کنم. من دارای طبیعت محتاطی هستم...» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۳۹).

کاتلین اگرچه تغییرات خود را با هیجانات زودگذر آغاز می‌کند، اما در مسیر تکامل آرمان‌هایش، شجاعانه آداب مرسوم اجتماع را زیر پا می‌گذارد. او وقتی از خانه می‌گریزد به اولین جایی که سر می‌زند خانه اوژن است. بنابراین اوژن برایش حکم یک والد حامی را دارد. او با مراقبت‌های دلپذیر، به کاتلین احساس پشتوانه می‌دهد: «سرش را از روی کتاب بلند کرد... گفت: اگر دوست نداشتیم برای گوش‌هایت نگران نمی‌شدم. خندیدم. تعارف‌های او خیلی عجیب بود» (همان، ۸۵).

کاتلین به خوبی می‌داند که مستقلاً قادر نیست در برابر قوانین برساخته دهکده‌اش رشد کند: «هرگز در زندگی‌ام تصمیم نگرفته بودم. لباس‌هایم را همیشه برایم می‌خریدند...» (همان، ۹۰). اوژن نیز به عنوان مردی روشن‌فکر، قوانین سنتی ایرلند را مخالف نیازهای انسان می‌داند. او در برابر خانواده کاتلین می‌ایستد تا آن‌ها را متقاعد سازد که دخترشان از وضع زندگی فرار کرده است:

«اوژن گفت: میل دارم شما بفهمید که دخترتان از شما فرار می‌کند. من او را به زور اینجا نیاورده‌ام...» (همان، ۱۸۹-۱۹۰).

در رابطه با مردان حامی تفاوت چشم‌گیری وجود دارد. اینکه حمید تنها مشوق معصومه است نه حامی او. معصومه خود ناگزیر می‌شود در مقابله با سختی‌ها قوی شود و حمید خود چالش‌های عمیق‌تری بر سر راه او قرار می‌دهد. اما در مقابل، اوژن با وجود عدم علاقه عاطفی، یک حامی قدرتمند برای کاتلین در برابر حمله عقاید سنتی است و تا زمانی که کاتلین یاد بگیرد مستقل شود، حامی او باقی می‌ماند.

۶.۳ کاوش در نگرش‌های نوین جامعه

در مسیر آگاهی زنان سنت‌گرا، «آگاهی انتقادی» نسبت به مردان حامی نیز وجود دارد. در اینجا نگرش‌های نوین جامعه به تعبیری اطلاق می‌شود که به سمت پاسخ‌گویی به نیازهای مدرن پیش می‌روند و کاملاً مغایر با انتظارات سنتی از زنان است. در رمان سهم من، معصومه پس از شناخت حمید، می‌کوشد آنچه را او می‌پسندد انجام دهد؛ مانند کنار گذاشتن حجاب و مطالعه کتاب‌های مطابق با عقاید او. اما این تلاش‌ها کافی نیست و او تبدیل به زنی که حمید می‌خواهد (زنی اجتماعی و مبارز) نمی‌شود. حمید، که مردی روشنفکر و مبارز سیاسی است، معصومه را در آغاز زندگی مشترک رها می‌کند تا با کارهای سطحی خانه‌داری مشغول شود. او در مقابل، زنی چون شهرزاد را که هم‌مسیر با اهداف آرمانی‌اش - یعنی مبارزه در راه میهن - هستند، ستایش می‌کند و به چشم احترام می‌نگرد. همین باعث می‌شود معصومه احساس بی‌کفایتی کرده و فاصله خود را با همسرش حفظ نماید:

«... هرگز نمی‌فهمیدم از نظر او چه چیز خوب و چه چیزی بد است، یک‌مرتبه احساس خستگی کردم.» (صنّعی، ۱۳۸۳: ۱۵۱).

در رمان یک دختر تنها نیز، نگرش‌های نوین در شخصیت اوژن نهادینه شده است. او دختری ساده مانند کاتلین را برای برآوردن نیازهای سطحی می‌خواهد، اما زنانی چون لورا (همسرش) و ماری (دوستش) را که استقلال مالی و عاطفی دارند، می‌ستاید. کاتلین نیز برای جلب رضایت اوژن و به تعویق انداختن روند متارکه‌اش با لورا، تلاش می‌کند مانند لورا باهوش و اجتماعی به نظر برسد. اما به خاطر بی‌تجربگی غالباً اشتباه می‌کند و با سرخورده شدن، باورهایش نسبت به خوشبختی با اوژن متزلزل می‌شود. «تمام انرژی‌های کاتلین صرف تلاش برای کنترل اثرات جسمی ناتوان‌کننده اضطراب می‌شود... او تنهاست و در شبکه‌ای از حافظه‌های حسی گم شده است و این او را از حال حاضر جدا کرده» (وستون، ۲۰۱۰: ۹۱). این نقص به‌خصوص زمانی نمایان می‌شود که دوستان اوژن در یک مهمانی، او را تحقیر می‌کنند: «اوژن گفت استکان‌ها را عوضی آورده‌ای... مادرش به هیزم بخاری نگاهی کرد و گفت: خوب از دخترهای دهاتی چیز ندیده چه انتظاری می‌شود داشت؟» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۲۴۶-۲۴۷).

اوژن به‌خوبی انتظارات و سطح درک کاتلین را شناخته است؛ بنابراین به‌جای وادار کردن او، با شکیبایی و زیرکانه عقاید خود را تحمیل می‌کند: «لورا می‌تواند به اینجا بیاید...

می‌بینم که عروسی نکردن با تو، روح دهاتی تو را آزرده است» (همان، ۲۵۱). او حتی برای کاتلین یک حلقه ازدواج فرمالیته خریده و گاهی او را در رفتن به کلیسا همراهی می‌کند تا به صورت سازش‌کارانه، خواسته‌های خود را بر او مسلط کند.

تفاوت دو داستان در اینجا نمایان می‌شود. در نوع برخورد الگوهای دو شخصیت نسبت به آنها. حمید در مقابل تفاوت‌هایش با معصومه کمترین تلاشی برای همراهی کردن او در مسیر «آگاهی عملی» نمی‌کند و معصومه خود به تنهایی به آن می‌رسد. اما اوژن با شکیبایی یا به بیان بهتر بسیار زیرکانه نقطه ضعف‌های کاتلین را شناسایی می‌کند و برای تغییر آنها از راه سازش و هم‌اندیشی وارد می‌شود و حتی در مسیر «آگاهی عملی» مثل یک حامی عمل می‌کند.

۷.۳ خودشناسی و مقابله با نگرش‌های سنتی و نوین جامعه

در نهایت حامیان نگرش‌های نوین جامعه که علیه عقاید سنتی قد علم کرده بودند، خود در مسیر رشد و تعالی زن گامی ارزنده برنداشتند. همانطور که در مباحث پیشین ذکر کردیم بر اساس دو دیدگاه پائولو فریره و آنتونی گیدنز، خودشناسی زمانی معنا می‌یابد که فرد بتواند جایگاه خویش را در نسبت با ساختارهای سلطه بازشناسد. در این معنا، مقابله زنان با نگرش‌های سنتی و نوین نه واکنشی احساسی، بلکه فرایندی از آگاهی انتقادی است که در آن، زن از پذیرش ارزش‌های تحمیل‌شده به بازآفرینی معنای وجودی خویش می‌رسد. معصومه و کاتلین، هر دو در پرتو «آگاهی گفتمانی» به نوعی «آگاهی عملی» نیز دست می‌یابند، که منجر به خودشناسی عمیقی در آن دو می‌شود.

در رمان سهم من، معصومه زمانی که به خط و مشی مبارزات همسرش پی می‌برد، راه خود را جدا کرده و با او مقابله می‌کند. این تقابل زمانی عمیق می‌شود که بزرگ‌ترین الگوی او، شهرزاد، اعتراف می‌کند: «بهت حسودیم می‌شه تو زن خوشبختی هستی» (صنّعی، ۱۳۷۹: ۲۳۶). این تلنگر و آگاهی سبب می‌شود که معصومه یک گام به سمت خودشناسی پیش نهد و دریابد که الگوهای نوین نیز نمی‌توانند او را به آرمان‌هایش برسانند. پس از دستگیری حمید توسط ساواک، او ناگزیر و بی‌پشتوانه به فکر چاره می‌افتد:

«تمام شب به این فکر کردم که بدون حمید باید چگونه زندگی کنم؟ تکلیفم در مقابل بچه‌ها چیست؟ چه وظیفه‌ای دارم؟» (همان، ۲۵۵-۲۵۶)

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیری) ۱۹۵

معصومه با وجود دستگیری همسرش، برمی‌خیزد تا در مسیر آرمان‌هایش قدم بردارد. حالا آرمان او پروردن فرزندان است که نه پیرو عقاید سنتی باشند و نه الگوهای نوگرا؛ لذا برای مدتی کوتاه مجبور می‌شود از آرمان‌های کوچک‌تر (مانند ادامه تحصیل) دست بکشد. او تصمیم قاطعانه‌ای می‌گیرد:

«باید تصمیم قطعی می‌گرفتم، باید خودم یک کاری می‌کردم. نه بچه بودم، نه ناتوان، زنی بودم با مسئولیت دو بچه که نمی‌خواستم از سر دلسوزی و صدقه‌دیگران بزرگ شوند...» (همان، ۲۵۹)

با کسب تجارب و استواری، مشغول به کار و تلاش می‌شود و یک بار دیگر مقابل بازخواست خانواده سنتی‌اش می‌ایستد: «هیچ‌کس حق دخالت در زندگی من و بچه‌هامون نداره. هر بلایی تا حالا سرم آوردن بسه، حالا دیگه من شوهر دارم... اختیارم دست خودم و اونه...» (همان، ۲۶۱). جنگ حمید (الگوی نوگرا) و محمود (الگوی سنتی) جنگ بر سر تصاحب قدرتی بود که هیچ‌کدام نظر مخالفی را نمی‌پذیرفتند. از این رو، معصومه راهبردی‌ترین کار را ایستادن رو در روی حمید می‌داند:

«بین حمید، من این‌همه سال تحمل همه جور بدبختی رو کردم، به ایده‌ها و آرمان‌ها احترام گذاشتم هرچند که قبولشون ندارم... به تنهایی بار زندگی رو بر دوش کشیدم و بچه‌ها رو بزرگ کردم» (همان، ۳۳۹).

حمید، که احساس می‌کند معصومه قصد تحمیل خواسته‌های خود را دارد، با واکنش دیکتاتورمآبانه پاسخ می‌دهد: «تو هیچ ایده‌آل بزرگی در ذهنت نداری؟ خدمت به خلق، هیچ جایگاهی در تفکرات مادی تو نداره؟» (همان، ۳۴۰).

در رمان یک دختر تنها، کاتلین نیز تحت تأثیر حوادث، ناگزیر می‌شود روی پای خود بایستد و استقلال را بیاموزد. او اگرچه برای رهایی از سبک زندگی خانواده‌اش به اوژن پناه می‌برد، اما اختلاف طبقاتی و عقیدتی او با اوژن، جریان زندگی‌اش را به سمت استقلال هدایت می‌کند. آغاز این روند زمانی است که خانواده‌اش (قشر سنت‌گرا) با اوژن (نماینده قشر نوگرا) درگیر می‌شوند.

خانواده کاتلین در خانه اوژن، عقاید اوژن را مورد بازجویی و تفتیش قرار می‌دهند: «فرت با لحن یک پلیس پرسید: شما کاتولیک هستید؟ اوژن جواب داد: نه، من کاتولیک نیستم...» (همان، ۱۸۷-۱۸۸). اوژن در مقابل، به جای پاسخگویی، به آن‌ها گیلای مشروب پیشنهاد می‌دهد. این شانه خالی کردن از جانب اوژن نشان‌دهنده اختلاف عقیدتی شدید دو

قشر است که هیچ‌کدام حاضر به شنیدن حرف دیگری نیستند و حق را از آن خود می‌دانند. این وضعیت، باعث سردرگمی و وحشت کاتلین می‌شود.

کاتلین نیز مانند معصومه، تحت فشار الگوهای احساسی و خانوادهاش، پیوسته مورد سرزنش قرار می‌گیرد. اوژن با اقتدار، حق ارتباط کاتلین با خانوادهاش را از او می‌گیرد: «دو روز بعد از عمه‌ام نامه‌ای دریافت کردم. اوژن گفت: هیچ‌کاری نکن. جواب نده. [گفتم:] اما من نمی‌توانم آنها را همین‌طور نگران و بی‌اطلاع بگذارم» (همان، ۲۱۴). اوژن چشم کاتلین را نسبت به عقاید فرسوده باز کرده، اما رفتارهای دیکتاتورمآبانه او در موقعیت‌های گوناگون، باعث می‌شود کاتلین ناگزیر راه دیگری انتخاب کرده و در مقابل او نیز بایستد. اوژن در دفاع از خود، با حالتی حق به جانب پاسخ می‌دهد:

«چقدر تمیز بین حقیقت و خیال مسخره است. وقتی تو را در دوبلین دیدم فکر کردم یک دختر ساده‌ای است که مثل یک پرنده شادمان است...» (همان، ۲۵۴-۲۵۵).

کاتلین زمانی خود را محتاج استقلال می‌یابد که اوژن نیز صدای خواسته‌های او را نمی‌شنود. آخرین جنگ کاتلین با اوژن، منجر به ترک حتمی خانه اوژن می‌شود. این طردشدگی عمیق‌ترین تلنگر برای خودشناسی و گام نهادن در مسیر استقلال است. اوژن در این لحظه تمام «الطاف و موهبت‌های خود» را به رخ می‌کشد و او را بی‌کفایت می‌خواند: «من به تو همه‌چیز دادم، غذا و لباس. سعی کردم تو را آدم کنم... ولی این‌ها باز هم برای تو کافی نیست. تو می‌خواهی مالک من باشی...» (اوبراین، ۱۳۷۹: ۲۸۲-۲۸۳).

تفاوتی که دو شخصیت در مسیر خودشناسی با هم دارند به نتیجه‌ای برمی‌گردد که از عملکرد خود به دست آورده‌اند. اگرچه هر دو در جوامع سستی خود به «آگاهی انتقادی» و «آگاهی عملی» دست یافته‌اند اما از آنجا که کاتلین جسورتر و بی‌باک‌تر از معصومه عمل می‌کند، خودشناسی او در حوزه عمل نقش برجسته‌تری دارد و در همان فرایندی حرکت می‌کند که اوژن می‌پسندد: «آنچه بی‌باکی نمی‌داند این است که من دارم خودم را می‌شناسم. وقتی بتوانم خوب صحبت کنم، دیگر نه خیلی تنها خواهم بود و نه خیلی دور از جهانی که او می‌خواست خیلی زود مرا به آن وارد کند» (همان، ۳۱۰). اما معصومه با وجود شکستن قوانین سرسخت خانوادگی و مقابله با آنها، در جامعه نوین نیز حمایت و پشتیبانی لازم را نمی‌یابد تا ترقی کند. او در پایان اذعان می‌کند:

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیری) ۱۹۷

«اغلب فکر می‌کنم واقعاً سهم من از زندگی چي بود؟... جزئی بودم از مردان زندگی‌ام که برای باورها، ایده‌آل‌ها یا هدف‌هاشون، هرکدام به نوعی مرا به قربان‌گاه بردند...» (صنیعی، ۱۳۸۳: ۵۲۱-۵۲۲).

به طور کلی، نه اصلاحات جامعه‌ی نوین و نه آداب سنتی، هیچ‌کدام قادر به درک آرمان‌های زن سنتی نیستند. زن سنتی نمی‌تواند مانند زنان فمینیستی (شهرزاد، لورا و ماری) ظاهر شود و به خواسته‌های جامعه نوین (مانند پشت پا زدن کامل به مذهب) پاسخ دهد. او تنها زندگی آرام و به دور از جنگ و تبعیض می‌خواهد. کاتلین و معصومه چون هر دو نگرش سنتی و نوین، قادر به پاسخ‌گویی به آرمان‌هایشان نیستند، در نبردی طاقت‌فرسا سرانجام به درک عمیقی از جایگاه خود در جامعه می‌رسند.

۴. نتیجه‌گیری

مطالعه تطبیقی دو رمان سهم من و یک دختر تنها نشان می‌دهد که زنان سنت‌گرا— نمونه‌وار در شخصیت‌های معصومه و کاتلین، فرآیند گذار از انفعال به آگاهی را در دل ساختارهای مستقر مردسالار تجربه می‌کنند، اما مسیر رهایی آن‌ها همچنان در چارچوب همان ساختارها تعریف می‌شود. با اتکا بر نظریه ساختاری آنتونی گیدنز و آگاهی انتقادی پائولو فریره، می‌توان گفت که این زنان در مرحله‌ای قرار دارند که «کنش‌گری واکنشی» جای «کنش‌گری تحول‌آفرین» را می‌گیرد. آنان می‌کوشند شکاف‌هایی در نظم موجود بیابند تا از خلال آن، حداقلی از آزادی، کرامت و امکان انتخاب را برای خود فراهم کنند.

آرمان‌شهر زنان سنت‌گرا از این منظر نه پروژه‌ای برای فروپاشی ساختارهای مردسالار، بلکه نوعی «یوتوپای بقا» است؛ یوتوپیایی که در آن، زن با پذیرش نسبی واقعیت اجتماعی پیرامون خود، تلاش می‌کند نظم موجود را انسانی‌تر، قابل زیست‌تر و کمتر سرکوب‌گر سازد. معصومه در تلاش مداوم برای به رسمیت شناخته شدن در خانواده و جامعه، و کاتلین در مسیر کسب استقلال فردی در فضای مذهبی ایرلند، هر دو از نخستین لایه‌های آگاهی عبور می‌کنند، اما هنوز قادر به بازتعریف بنیادین مناسبات قدرت نیستند.

بر این اساس، آرمان‌شهر سنت‌گرایان مرحله‌ای مقدماتی و مهم در تاریخ سوژگی زنانه است؛ مرحله‌ای که طی آن، آگاهی فردی به تدریج شکل می‌گیرد و امکان‌های ابتدایی برای طرح مطالبات زنان فراهم می‌شود. این جهان‌بینی، اگرچه هنوز در سطح ساختارهای کلان

تغییرات بنیادی ایجاد نمی‌کند، اما پیش‌زمینه‌ای ضروری برای ظهور جریان‌های رادیکال‌تر و ساختارشکن‌تر در اندیشه و عمل فمینیستی محسوب می‌شود. در مجموع، پژوهش حاضر نشان می‌دهد که آرمان‌شهر زنان سنت‌گرا، جهانی حداقلی، تدریجی و مقاومتی است که در دل همان ساختارهای مردسالار شکل می‌گیرد؛ جهانی که هدف آن نه سلطه، بلکه «زیست‌پذیر کردن زندگی زنانه» است، آغازی بر مسیری که بعدها در جهان‌بینی فمینیستی به سوی بازسازی کامل نظم اجتماعی ادامه می‌یابد.

کتاب‌نامه

- آزاد، حسن، (۱۳۵۷) «پشت‌پرده‌های حرمسرا» (گوشه‌هایی از تاریخ اجتماعی ایران)، ارومیه: نشر انزلی.
- اصیل، حجت‌الله، (۱۳۸۱) «آرمان‌شهر در اندیشه ایرانی»، تهران: نشر نی.
- افلاطون، (۱۳۵۳) «جمهوری افلاطون»، ترجمه محمدحسن لطفی، تهران: چاپخانه خوشه.
- اوبراین، ادنا، (۱۳۷۹) «یک دختر تنها»، ترجمه بهمن فرزانه، تهران: نشر بدیهه.
- خمسه، شروین، شیرزاده، نسرین، (۱۳۹۷) «تحلیل جامعه‌شناختی رمان سهم من با تکیه بر نظریات لوسین گلدمن»، فصلنامه تخصصی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی، شماره ۳۶، صص ۱۶۱-۱۷۹.
- دشتی، محمد، معماریانی، زهره، (۱۳۹۲) «زن در دوره خوارزمشاهیان»، مجله تاریخ در آینه، سال دهم، شماره ۲، صص ۱۲۴-۱۴۸.
- ریترز، جورج، (۱۳۸۴) «نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر»، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
- ساعدی، سلما، (۱۳۹۴) «تحلیل رمان سهم من از دیدگاه فمینیستی»، فصلنامه علمی پژوهشی زبان و ادبیات فارسی، سال هفتم، شماره ۲۵، صص ۶۷-۲۹۲.
- شهرستانی، سید محمدعلی، (۱۳۸۳) «سهم من»، مجله بخارا، شماره ۳۷، صص ۳۸۱-۳۸۹.
- صمیمی، سعیده و همکاران، (۱۳۹۹) «بررسی روانکاوانه نیاز مهرطلبانه و تفاوت آن با عشق سالم در رمان سهم من بر اساس نظریه کارن هورنای»، فصلنامه علمی-تخصصی زبان ادبیات غنایی، شماره ۳۵، صص ۴۱-۵۸.
- (۱۳۹۹) «واکاوی کهن‌تری و مکانیسم‌های جبران شخصیت معصومه در رمان سهم من با تکیه بر روانشناسی آدلر»، مجله علمی جستارنامه ادبیات تطبیقی، شماره ۱۳، صص ۱۲۰-۱۳۹.
- صنّعی، پرینوش، (۱۳۸۳) «سهم من»، ج. هشتم، تهران: نشر روزبهان.

آرمان‌شهر زنانه و زن سنت‌گرا: ... (فاطمه کریمی و قهرمان شیر) ۱۹۹

عبدی، مالک، نظری‌پور، رقیه، (۱۳۹۸) «نمایه تصویر رنج‌مندی زنان در دو رمان سهم من از پرینوش صنیعی و بنات الریاض اثر رجاء عبدالله الصانع»، کاوش‌نامه ادبیات تطبیقی، شماره ۳، صص ۸۱-۱۰۲.

علیخانی، یوسف، (۱۳۸۹) «معجون عشق»، تهران: نشر آموت.

فریره، پائولو، (۱۳۵۸) «آموزش ستم‌دیدگان»، ترجمه احمد بیرشک، تهران: انتشارات خوارزمی.

..... (۱۳۹۴) «آموزش برای آگاهی انتقادی»، ترجمه منصوره کاویانی، تهران: نشر اینترنتی رهایی.

..... (۱۳۹۴) «پداگولوژی برای رهایی، گفتگوهای درباره دگرگونی آموزش»، ترجمه حسام حسین‌زاده، تهران: نشر اینترنتی رهایی.

گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۷) «جامعه‌شناسی»، ترجمه حسن چاوشیان، ویرایش چهارم، تهران: نشر نی.

لگیت، مارلین، (۱۳۹۲) «زنان در روزگارشان: تاریخ فمینیسم در جامعه غرب»، ترجمه: نیلوفر مهدیان، چاپ دوم، تهران: نشر نی.

مطهری، مرتضی، (۱۳۴۶) «نظام حقوق زن در اسلام»، تهران: موسسه انتشارات صدرا.

مور، توماس، (۱۳۸۷) «اتوپیا، ترجمه داریوش آشوری»، تهران: نشر خوارزمی.

مولیرآکلین، سوزان، (۱۳۸۳) «زن از دیدگاه فلسفه سیاسی غرب»، ترجمه ن. نوری‌زاده، تهران: نشر قصیده سرا.

یوسفی، غلامحسین، (۱۳۸۶) «روان‌های روشن»، تهران: نشر سخن.

Byron, K. (2002). *In the name of the mother: The epilogue of Edna O'Brien's Country Girls trilogy*. Women's Studies, 31(4), 447-465. <https://doi.org/10.xxxxxx>

Chang, A.-W. (2019). A female odyssey of romantic illusion: Abject women in Edna O'Brien's five love stories. National Sun Yat-sen University, Kaohsiung Campus.

Chase, E. A. (2010). *Rewriting genre in The Country Girls trilogy*. New Hibernia Review, 14(3), 91-105. <https://doi.org/10.xxxxxx>

Del Rio, B., & Amor, M. (2018). *Thematic transgressions and formal innovations in Edna O'Brien's The Country Girls trilogy and epilogue*. Estudios Irlandeses, 13(1), 77-89. <https://doi.org/10.xxxxxx>

Garcia, M. (2021). *We are not born submissive: How patriarchy shapes women's lives*. Princeton University Press.

Giddens, A. (1984). *The constitution of society: Outline of the theory of structuration*. Polity Press.

Nunes, C. (2007). *Return to the lonely self: Autonomy, desire and the evolution of identity in The Country Girls trilogy*. Canadian Journal of Irish Studies, 33(2), 39-47.

- Segato, R. L. (2024). *Coloniality and modern patriarchy: Expansion of the state front, modernization, and the lives of women*. In L. de Souza Lima, E. Otero Quezada, & J. Roth (Eds.), *Feminisms in movement: Theories and practices from the Americas*, Routledge Press, pp. 59-77.
- Sukanto, A. (2022). *Nederlandsch Zendingsvereniging's efforts to improve the position of women in the society of West Java*. *Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde*, 178(1), 114–139.
- Weston, E. (2010). *Constitutive trauma in Edna O'Brien's The Country Girls trilogy: The romance of reenactment*. *Tulsa Studies in Women's Literature*, 29(1), 83–105.